

ZNAČAJNI GLAZBENI INTERPRETI I PEDAGOZI – PIJANISTI

ŽANINA BILIĆ

Svetkovina - udruga za promicanje
umjetnosti
i kulture življenja
zanina.bilic@gmail.com

Za ovo izlaganje, kojemu je cilj potaknuti razmatranje o znamenitim pijanistima i klavirskim pedagogima kao tematskoj cjelini pri postavljanju *Glazbe u muzeju*, u ovoj sam početnoj fazi suzila niz na one rođene između 1910. i 1930. godine, a naglasak stavila na umjetničko i pedagoško djelovanje Sofije Deželić. Dakako, u konačni pregled planiramo uključiti sve relevantne umjetnike – i one starije, poput Svetislava Stančića (1895. – 1970.), ali i mlađe, poput Vladimira Krpana (1938.) i Pavice Gvozdić (1937.).

Rođeni između 1910. i 1920.

Sofija Deželić (1911. – 1985.)
Ivana Lang (1912. – 1982.)
Ivo Maček (1914. – 2002.)
Branka Musulin (1917. – 1975.)
Ladislav Šaban (1918. – 1985.)

Rođeni između 1920. i 1930.

Ella Murai (1922. – 2010.)
Darko Lukić (1922. – 1974.)
Zvezdana Bašić (1926. – 2005.)
Ranko Filjak (1927. – 1983.)
Jurica Murai (1927. – 1999.)
Stjepan Radić ml. (1928. – 2010.)

Sofija Deželić

SOFIJA DEŽELIĆ

Djetinjstvo: Lovran i Ogulin

Sofija Deželić slabije je poznata u svome rodnom gradu Lovranu, u kojemu je poznatiji njezin otac dr. Albin Eder, liječnik i zagovaratelj lječilišnog turizma. Njezina majka Nada Eder rođ. Bertić bila je operna pjevačica – profesionalna glazbenica koja je nakon udaje privremeno napustila svoju profesiju. Sofijini su roditelji već zarana primijetili da djevojčica ima apsolutni sluh, te su je sa šest godina upisali na privatnu poduku klavira. Sofija Deželić prvih je osam godina života provela u Lovranu, a dvije iduće godine nakon očeve smrti u Ogulinu,.

Mladost i zrelost: Zagreb, Leipzig

U dobi od deset godina Sofija se seli u Zagreb jer joj je majka, kao pedagoginja opernog pjevanja, ondje dobila posao, i to na Državnom konzervatoriju. Sofija uči klavir kod Sidonije Geiger,

a violinu kod Vaclava Humla, te sa 16 godina polaže ispit koji joj omogućuje da podučava klavir. Nakon studija klavira 1928./29. i 1929./30. kod profesora Pauera u Leipzigu, te nakon kraće bolesti, a onda zaruka i vjenčanja 1930. za znanstvenika – kemičara dr. Mladena Deželića, Sofija Deželić ostaje u Zagrebu. Među najranijim nastupima, kako je navedeno u temeljitom izvješću umjetničina supruga dr. Mladena Deželića, spominje se koncert održan 9. studenog 1930., na kojemu je Sofija prouzvela *Mennuet* i *Svadbeni ples* Božidara Širole te Papandopulovu *Kompoziciju za klavir op. 13*. U osvrtu na koncert jedan je kritičar 12. studenog 1930. napisao: „ (...) značajan i nekud senzacionalan uspjeh ove večeri bio je nastup gospođe Deželić-Eder (...) “, pretpostavivši da će Sofija Deželić „(...) pouzdano zauzeti vidno mjesto među prvim našim umjetnicima – pijanistima“. Sofija Deželić tada je imala samo 19 godina.

Dvije godine nakon što je rodila prvo dijete, Sofija je svirala na koncertu koji se spominjao godinama nakon toga. Koncert je održan u Zagrebu 1933., u povodu 100. obljetnice rođenja Johanna Brahmsa, a na njemu je Sofija svirala njegovu *Sonatu u f-molu za solo klavir*, o čemu je Žiga Hirschler kao kritičar *Jutarnjeg lista* 21. svibnja 1933. napisao: „(...) odlikovalo se mirnim i serioznim muziciranjem(...)“, a Lujo Šafranek Kavić u *Obzoru* je ustvrdio: „(...) karakterističan je kod njene interpretacije prije svega veliki i duboki respekt pred autorom i pietet pred njegovim djelom“.

Dulja stanka u koncertiranju Sofije Deželić nastala je zbog obiteljskih razloga (majčina i bakina smrt, rođenje drugog djeteta) i zbog posvećenosti pedagoš-

kom radu. Sofija je radila u *Dječjem carstvu* kao nastavnica klavira za početnike. Među učenicima je bio i budući slavni pijanist Alfred Brendel, koji je kod Sofije Deželić sedam godina učio klavir. U razdoblju egzistencijalnih nedaća, za vrijeme rektora Frana Lhotke, Sofija je primljena na Muzičku akademiju kao honorarna korepetitorica. S dolaskom nove uprave Akademije s tog je mjesta otpuštena.

Nije potrebno posebno naglašavati da je Drugi svjetski rat bio dodatna otegotna okolnost za njezinu karijeru.

U iduće tri pedagoške godine Sofija je na Muzičkoj akademiji studirala klavir kod Svetislava Stančića i Evgenija Vaulina, metodiku kod Natka Devčića, a transpoziciju kod Božidara Kunca. Od 1935. do 1937. studirala je i orgulje kod Franje Dugana. Godinu dana nakon rođenja trećeg djeteta Sofija je, u dobi od 32 godine, diplomirala. Pročelnica Klavirskog odjela tada je bila Melita Lorković.

U kritici njezina diplomskog koncerta što ju je 21. ožujka 1943. objavio Josip Andreis stoji: „I po sadržaju i po izvedbi na najvišem stupnju večeri stajala je (Sofija Deželić) ... očitovala je ... potpunu umjetničku zrelost doraslu zahtjevima...u ovom djelu.“ Osvrćući se na isti koncert, dr. Širola piše: „(...) hitre trke tonova izvirale su ispod njenih brzih i okretnih prstiju poput nizova bisera (...)“. Nakon toga Sofiji je dodijeljena *Klaićeva nagrada* i ponuđeno joj je radno mjesto pedagoga u muzičkoj školi, gdje je radila pet godina, do 1948. godine.

U tom razdoblju intenzivnoga pedagoškog rada Sofija Deželić održala je i niz solističkih nastupa, među kojima i *Večer Beethovenovih klavirskih sonata*. Na samostalnom koncertu u Hrvatskome glazbenom zavodu 28. veljače 1944. pra-

izvela je *Suitu br. 2* Mila Cipre i dobila odlične kritike. Za Zagrebački je radio 11. listopada 1944. snimila Mozartovu *Fantaziju i sonatu u c-molu KV 475* te Gluckove *Varijacije na temu u G-duru*. Posebno valja istaknuti koncert održan 8. studenog 1948. u Hrvatskome glazbenom zavodu, na kojemu je svirala čak četiri praižvedbe: djela Ivane Lang, Brune Bjelinskog, Božidara Širole i Mila Cipre.

Uspon: Sarajevo

Drugi važan dio profesionalnog života Sofije Deželić vezan je za Sarajevo. Teške životne prilike, smrt najstarijeg djeteta te suprugov profesionalni napredak bili su razlozi preseljenja obitelji u Sarajevo, gdje se Sofija Deželić zaposlila kao profesorica na Državnoj muzičkoj školi i već u drugoj godini rada, 1949., postala pročelnica odjela, a uskoro i ravnateljica škole. Pedagoške, aktivističke i vizionarske ravnateljske dužnosti vezane za školu obavljala je marljivo, predano i gorljivo idućih deset godina, do 31. kolovoza 1959., kada je na vlastitu molbu razriješena direktorske dužnosti. U prosperitetnom okruženju počelo se raspravljati i o osnutku Muzičke akademije u Sarajevu. Doista, Akademija je osnovana 1955. godine, no Sofija Deželić na novootvorenoj Akademiji nije dobila posao. Brojnost njezinih nastupa u tom razdoblju i zahtjevnost repertoara 15 održanih klavirskih koncerata, niz praižvedbi bosanskih, hrvatskih, slovenskih i drugih skladatelja, kao i repertoar njemačkog romantizma daje naslutiti Sofijinu visoku profesionalnu razinu, žar i energiju vrijednu divljenja i sjećanja. Više je puta kao solistica nastupala sa Sarajevskom filharmonijom, sa Simfonij-

skim orkestrom Bosne i Hercegovine te s Mostarskom filharmonijom. Održala je niz solističkih recitala u Zagrebu i Sarajevu. Snimala je i za radiopostaje Zagreba, Beograda, Ljubljane, Sarajeva i Rijeke. Dana 5. studenog 1951. nastupila je kao solistica uz dirigenta Borisa Papandopula u izvedbi Lisztova *Klavirskog koncerta u Es-duru*, 9. siječnja 1953. u Sarajevu je svirala Chopinov *Klavirski koncert u e-molu*, 17. studenog iste godine i Lisztov *Klavirski koncert u A-duru* sa Sarajevskom filharmonijom, 14. rujna 1954. izvela je Schumannov *Klavirski koncert u a-molu* sa Sarajevskom filharmonijom, a 1958. godine Prokofjevljev *3. koncert u C-duru*, pod ravnanjem američkog dirigenta Fabiena Sevitzkoga. U ostavštini Sofije Deželić dostupan je detaljan popis njezinih nastupa. Njezin klavir u posjedu je njezine kćeri Dore Sečić u Zagrebu. Dana 25. veljače 1964. Sofija Deželić održala je u Sarajevu svečani koncert u povodu 30. obljetnice svoga umjetničkog rada. Tada je u istoj večeri sa Sarajevskom filharmonijom pod ravnanjem Ivana Štajcera odsvirala čak dva klavirska koncerta: Papandopulov *Koncert za klavir i gudački orkestar* i Brahmsov *Klavirski koncert u d-molu za klavir i orkestar*. Nagrađena je i Republičkom nagradom Bosne i Hercegovine. Godine 1966., u 55. godini života, podnijela je molbu za umirovljenje, a 1977. godine imenovana je počasnom članicom Hrvatskoga glazbenog zavoda, a zlatnu značku Muzičke škole u Sarajevu dobila je 1980. godine. Umrula je u Zagrebu 1985. godine, u dobi od 74 godine. Pokopana je na Mirogoju. Mnogi su njezini učenici i sami postali pedagozi i interpreti. U Zagrebu je to prof. Vesna Vunić, a u Sarajevu Ran-

ka Cecić-Jovanović, Meira Smajlović i Olana Sijarić. Detaljnije istraživanje materijala iz Sofijine ostavštine vjerojatno će rezultirati dodatnim informacijama o njezinu životu i radu. Sofija Deželić autorica je i nekoliko članaka, primjerice o tome kako su učenici muzičke škole doživjeli Bartokov *Mikrokosmos* (*Muzika i škola*, Zagreb, 1964.), o Hindemithovoj *Ludus Tonalis* (predavanje u Zagrebu 23. travnja 1965.) i o Orffovu *Schulmusikwerku* (Sarajevo, 1964.). Potomci Sofije Deželić pripremaju spomenute tekstove, kao i dopunu izvješća o njezinim koncertnim aktivnostima, kako bi ih predali Hrvatskome glazbenom zavodu. Izvor dodatnih informacija može biti i Arhiv Bosne i Hercegovine te arhiv lista *Oslobođenje*.

Pet inozemnih izdavačkih kuća radi reizdanja sa snimkama engleske pijanistice Moure Lympany (1916. – 2005.), a u Hrvatskoj, barem meni nije poznato, do danas nije izdan nijedan CD sa snimkama Sofije Deželić. Kako nam je cilj učinkovito predstaviti velik broj snimaka, podržavam ideju da se posegne za suvremenijim, interaktivnim sučeljima uz pomoć kojih će snimke biti trajno pohranjene te lako dostupne. Pedagoški bi svrhovito bilo s lakoćom moći poslušati interpretacije njemačkog repertoara Sofije Deželić, od Beethovena preko Brahmsa do Regera, uključiti njezine izvedbe u usporedbe i rasprave kao što to činimo s izvedbama njezinih suvremenika Sviatoslava Richtera (1915. – 1997.), Jorgea Boleta (1914. – 1990.), Moure Lympany (1916. – 2005.) i Emila Gilelsa (1916. – 1985.).

Slušajući *Šumu Striborovu* Božidara Širole u izvedbi Sofije Deželić s privatne snimke u vlasništvu njezine kćeri, zaintrigirana

snagom Sofijine interpretacije poželim poslušati i ostale. Sigurna sam da u kratkom roku možemo izraditi potpun pregled kvalitetnih snimki interpretacija Sofije Deželić sa zagrebačkoga (Hrvatskog radija), a valjalo bi istražiti i arhive sarajevskoga te beogradskog radija, po mogućnosti i minhenskoga, i sve te materijale objediniti. Potrebno je proučiti i pisma iz ostavštine Ivane Lang, tj. njezinu korespondenciju sa Sofijom Deželić, trenutačno u posjedu gospođe Kristine Beck-Kukavčić. Opširan materijal o obitelji Deželić i s njima povezanim obiteljima pohranjen je u Hrvatskom državnom arhivu.

Želja nam je ostvariti sljedeće ishode vezane za život i djelovanje pijanistice Sofije Deželić:

1. koncept predstavljanja materijala o životu i radu pijanistice i klavirske pedagoginje Sofije Deželić na odabranim lokalitetima (u Lovranu, Ogulinu, Zagrebu, Leipzigu, Sarajevu, Ljubljani) te priprema ostale građe (tekstovi, fotografije, ostalo);
2. stručni rad s temom koncertnog života Sofije Deželić, odabir repertoara i kontekst njezine suradnje s kolegama glazbenicima;
3. stručni rad s temom pedagoškog djelovanja Sofije Deželić;
4. javnosti lako dostupne audiosnimke ili audio-vizualne snimke izvedaba Sofije Deželić;
5. biografski roman (inicijativa Udruge *Svetkovina!* spisateljica Darija Žilić, multimedijско izdanje).

Nakon uspostave suradničkog tima (sastavljenoga od muzikologa i pijanista), sljedeći su koraci:

1. definirati cjeloviti niz znamenitih pijanista i pedagoga koji zaslužuju glazbeno mjesto u muzejima Hrvatske i Europe;

2. izraditi koncepte predavljanja materijala o životu i radu znamenitih pijanista i pedagoga na odabranim lokalitetima;
3. odrediti što od postojećih stručnih radova i materijala (snimaka, tekstova, fotografija i dr.) iskoristiti te na koji ih način predstaviti (tehnološki);
4. nabaviti materijale koji nedostaju (npr. ustanoviti postoje li stručni radovi s temom profesionalnih aktivnosti pijanista i pedagoga Stjepana Radića, pijanistice i pedagoga Elle Kovačić Murai);
5. stvoriti ili obraditi materijale koji nedostaju te svu postojeću građu sažeti u gotove setove informacija o svakom pijanistu iz cjelovitog niza;
6. definirati putove i načine diseminacije materijala stručnim krugovima i javnosti te ih pozicionirati u budućemu muzeju glazbe ili unutar postojećih muzeja.

Izvori:

Ostavština Sofije Deželić u Hrvatskome glazbenom zavodu u Zagrebu, arhivska građa.

Razgovori s Đurom Deželićem, Dorom Sečić i Helenom Bohunicki, potomcima Sofije Deželić.

PROMINENT MUSIC INTERPRETERS AND EDUCATORS - PIANISTS

Important music interpreters and educators can have their place in (every) museum across Croatia as an integral part of history. Music corner within the permanent holdings of a museum could feature life and work of distinguished music inter-

preters and educators through summaries written by experts, visuals, objects, sound recordings and current events. The display could be supported by modern technology and periodically supplemented. Music as a background (soundscape) can be included in an appropriate form in one department of the museum with obligatory professional information on music within other information on the museum. "Interpreters" or "educators" are very common among pianists - such as Anka Gvozdanović, Svetislav Stančić, Melita Lorković, Sofija Deželić, Zvezdana Bašić, Jurica Murai, Pavica Gvozdić, Vladimir Krpan, and others - two complementary roles of the same person. This would facilitate the presentation of musicians to the general public and make them more familiar, visible and accessible, and could also be used in music teaching. Every form of presenting music is a positive and welcome step forward. Besides professional musicians, there are also amateur interpreters and educators who have significantly contributed to the development of artistic musical environment in their community through their activity outside institutions deserving a closer study and a place in a museum. Interpreters, who are currently of modest reputation, or only locally recognized, can be systematically promoted in museums across Croatia and/or in one national Museum of Music, once they have been thoroughly studied by music professionals and their importance has been validated. Outstanding music interpreters in Croatia have performed pieces by Croatian and international composers. Therefore evaluation and publication of their unpublished, but existing sound recordings, would greatly contribute to the more visible inclusion in the European context. We are aiming at making Croatian interpreters more present in the understanding of European music and the teaching of European music history, and indeed present in European museums of music, if considered relevant by the music profession.